

РОЗДІЛ ХІ ЦЕРКОВНЕ ПАМ'ЯТКОЗНАВСТВО

О.В. БАЧИНСЬКА

Втрачений сакральний комплекс Миколаївського монастиря на Печерську в Києві

У статті розглядається з найдавнішого літописного часу і до сьогодні історія майже цілком втраченого сакрального комплексу Миколаївського монастиря в м. Києві, що розміщувався в історичному районі міста – Печерську.

Упродовж ХХ ст. у Києві було втрачено багато сакральних споруд, серед яких – значний комплекс Миколаївського монастиря на Печерську, який був свідком історії Києва і Руси-України з давнього часу. Монастир був розташований над Дніпром на крутому схилі київських пагорбів у історичному районі Печерськ. Знаходячись неподалік від Києво-Печерської лаври сакральний комплекс її доповнював – утворював видовжену вздовж берегів містобудівну композицію, що підкреслювала рельєф у цій частині міста; значною висотою будівель формував частину неповторного силуету київських гір, був складовою сакрального ядра історичного Печерську, загалом – однією з не багатьох святинь цього району.

Комплекс формувався за тими ж принципами, що й Києво-Печерська лавра – складався поступово у часі, містив у собі давні святині; розташовувався на складному рельєфі, що створювало різноманітні умови огляду і підкреслювало красу його архітектурного рішення; створювався з декількох частин, кожна з яких мала свою сакральну домінанту. Монастирський комплекс був розподілений на 3 частини і займав площу приблизно половини Києво-Печерської лаври.

Ділянка, на якій у майбутньому буде сформований комплекс Миколаївського монастиря, вирізнялася складною топографією з давнього часу: частина високого правого берегу Дніпра, гора, одна з найвищих у цій місцевості, що круто обривалася униз,

але ближче до ріки утворювала пологі пагорби – уступ гори. З найвищої її частини відкривалися мальовничий краєвид лісостепового Дніпровського Лівобережжя, дніпровських приток, зелених луків, поселень. Біля підніжжя гори було багато джерел, в цьому місці вливалася в Дніпро р. Чорторий. Ця місцевість і нині зберегла свою топографію [3; 5].

В історичному розвитку сакрального комплексу Пустинно-Миколаївського монастиря можна виділити періоди, обумовлені історією Києва і України загалом.

1 період – легендарно-літописний початок комплексу.

Виникнення перших святинь як основи комплексу відбулося у IX ст., тобто до офіційного хрещення Київської Русі, тому вони є більш давніми за виникнення інших сакральних споруд Києва. До заснування монастиря мали відношення відомі історичні особи. Але цей період зафіксований лише за літописами; найдавніші історичні події, що стали рушійним фактором розбудови Пустинно-Миколаївського монастиря, не можна спростувати або підтвердити, бо час знищив матеріальні докази [3; 5].

На той час гора була вкрита лісом. Унизу був розташований історичний перевіз через Дніпро, від перевозу та пристані вгору йшов узвіз, що розділявся на дві дороги [3; 5].

Найдревніше ядро майбутнього Миколаївського комплексу було закладено на нижніх пагорбах гори. На цьому місці майбутній київський князь Олег (язичник, варяг, родич князя Рюрика, правив у Києві до своєї смерті у 912 р. [4]) підступно вбив і поховав київського князя Аскольда (у хрещенні Миколай, варяг, боярин Рюрика [4]). Тому місцевість називалася з того часу Аскольдова могила. На цьому місці дехто Олма мав двір, і у пам'ять про Аскольда звів тут християнську церкву Св. Миколая. М. Закревський вважає, що під час перепису літопису сталася помилка – в дійсності мова йшла про “Олжин двор” – палац княгині Ольги (у хрещенні Олени), і що саме вона на землі, що їй належала, звела церкву на місці поховання першого руського князя-християнина [3]. Церкву зруйнував її син київський князь Святослав Ігорович, язичник за вірою (син Ігоря Рюриковича та Ольги [4], палац Ольги існував ще у 1110 р. і був описаний літописцем як Олмін двор. З того часу нижню частину гори почали називати Аскольдова могила. За цією місцевістю також закріпилася назва Угорське, – за переказами начебто від того, що тут переходили Дніпро угри [3; 4].

У 1113 р. київський князь Мстислав Володимирович (у хрещенні Гавриїл, народився у Смоленську від шлюбу Володимира Всеволодовича Мономаха та Гіди Гаральдівни, англійської королівни; старший син у родині, правив у Києві з 1125 р. до своєї смерті у 1132 р.; його доньки, народжені від шлюбу зі шведською королівною, увійшли до королівських династій Норвегії, Данії та Греції) під час полювання набрів у лісі на сяючу ікону на дереві або кам'яний стовп зі священним зображенням, і в пам'ять цього заснував на Аскольдовій могилі монастир [3–5].

2 період – первісний розвиток монастирського комплексу.

У XI ст. на місці майбутнього комплексу існували 2 монастирі: жіночий та чоловічий. Жіночий був розташований вище Аскольдової могили – на території майбутнього Військово-Миколаївського собору; начебто саме в ньому прийняла постриг мати преподобного Феодосія Печерського. Заснування цього жіночого монастиря пов'язують з розташуванням тут двору княгині Ольги та збудованою нею тут-таки церквою Св. Миколая. Згодом монастир припинив своє існування [3; 5].

Чоловічий Миколаївський монастир був розташований нижче за рельєфом – на Аскольдовій могилі; він і дав початок безперервному розвитку монастирського комплексу. Підтвердили існування цього монастиря відкриті у середині XIX ст. нижче Аскольдової могили печери з написами та фресками XI–XIII ст., що виявилися житлом кам'яної доби, пристосованим для власних потреб ченцями-пустельниками [3; 5].

З 1427 р. існування Пустинно-Миколаївського монастиря на Аскольдовій могилі зафіксовано офіційними документами. М. Закревский у своїй книзі “Описание Киева” [3] наводить докладний опис документів, що збереглися. Це записи в рукописному Євангелії 1411 р. Пустинно-Миколаївського монастиря, акти на володіння територіями і стягування податків. У той час монастирю були подаровані землі відомими персонами свого часу: князями Д. (ім'я невідоме) та Богданом Федоровичем Глинськими, дворянином Михайлом Павшею, восводою київським Юрієм Михайловичем Монтовтовичем, черкаським старостою Євстафієм Дашковичем, черкаським і канівським старостою Аникієм Горностаєм, паном Дмитром Івашенцовим, панами і землянами київськими Булетакою Лісичиним, Семеном Романовичем, толмачем Солтаном Альбесвичем, намісником житомирським Сеньком Романовичем, Іваном Михайловичем Волчковичем, паном Полоквичем. Грамоти польських королів Казимира IV, Олександра, Сигізмунда I, Сигізмунда II Августа та воеводи київського Андрія Немировича підтверджували приналежність земель [3].

На вершині гори на той час розташовувалося поле “Довга нива” і виноградник із руїнами древнього монастиря, що належали Києво-Печерській лаврі. В 1518 р. поле й виноградник були передані Пустинно-Миколаївському монастирю. В 1638 р. на місці входу до Слупського Миколаївського монастиря позначені руїни князівського литовського готичного палацу або замку [3; 5].

У XVII ст. майновий стан Пустинно-Миколаївського монастиря погіршився внаслідок утисків і нищення майна (священних книг, посуду тощо) уніатами та поляками, що підтверджується офіційними скаргами та зверненнями до московських царів Михайла Федоровича й Олексія Михайловича. За Хмельниччини та подальшої інкорпорації українських земель до складу Московської держави стан монастирів у Києві, в т.ч. й Пустинно-Миколаївського монастиря, загалом покращився: припинилися розбій і переслідування православних, гетьман Богдан Хмельницький повернув відібрані у монастиря мастки; згодом право монастиря на володіння пожертвуваними

йому територіями були підтвержені грамотами гетьмана Івана Виговського, універсалом гетьмана Івана Мазепи, грамотою царя Петра Олексійовича [3].

На вершині гори посеред поля Пустинно-Миколаївського монастиря на Аскольдовій могилі офіційний Розпис Києва 1682 р. вказує на існування кам'яного стовпа з образом Св. Миколая Чудотворця, але в пізніших описах він зникає, мабуть у зв'язку з руйнуванням. Вершина гори на той час була вже заселена – навколо розташовувалася слобода, де проживали посполиті Києво-Печерського й інших монастирів [3].

3 період – розбудова території монастирського комплексу на вершині гори, зведення нових храмів й інших монастирських споруд.

У 1690–1693 роках на місці винограднику Пустинно-Миколаївського монастиря на Аскольдовій могилі коштом гетьмана Івана Мазепи за проектом російського архітектора Осипа Старцева й українського архітектора Івана Зарудного був зведений п'ятикуповий мурований храм, трапезна, дерев'яні келії та інші монастирські споруди з кам'яною огорожею навколо. У храмі знаходився напис, в якому розповідалося про заснування церкви, вказувалося про закладені в основу храму мощі Св. Апостола Філіпа, Св. Іоанна Золотоуста, Св. Мученика Євстратія Печерського, Св. Мартирія Печерського, Св. Іларіона Печерського. В цьому напису церква називалася Пустинно-Микільська, відтак, перший раз зафіксувавши назву, яку широко використовували потім. У 1696 р. новий храм був освячений [3].

Величезний Миколаївський собор продовжував традиції зведення державних храмів Київської Русі. Він був хрещато-баневий, тринальний план мав поперечний трансепт, над фасаді домінували 2 башти, всередині котрих були сходи, що вели на хори. В зовнішньому оздобленні площина стіни поєднувалася з колонами коринфського ордеру на всю висоту храму, які завершувалися масивним карнизом. Багате оздоблення у вигляді вікон різних форм, обрамлених рамками, найвигадливіших декоративних фронтонів, рельєфних орнаментів виноградного плетіння, скульптурних фігур янголів поєднувалося з живописом у стилі українського іконопису. У внутрішньому просторі на фоні простих форм пілонів і ліпнини домінував різьблений семиярусний іконостас, подарований київським міщанином Созонтом Баликою в 1696 р. Іконостас був наче витканий із найтонших візерунків – листя, квітів, грон винограду в поєднанні з різьбленими колонами, у живопису вгадувався вплив італійського мистецтва – серед інших зображень була копія Тайної вечери Леонардо да Вінчі. Одноповерхова монастирська трапезна мала незвичайну композицію – у великому прямокутному залі єдиний стовп підтримував конструкцію вальмового даху; зовнішнє оздоблення у вигляді напівколон, вікон із наличниками та ліпниною було близьке до оздоблення собору [1; 3].

У нові споруди на вершині пагорбу з Пустинно-Миколаївського монастиря на Аскольдовій могилі були переселені ченці; територію зі старими спорудами – дерев'яною церквою Св. Миколая, іншими будівлями та монастирським кладовищем – підпорядкували новому монастирю [1].

У 1711 р. (за іншими даними в 1715 р.) Київським генерал-губернатором князем Дмитром Михайловичем Голіциним на вершині пагорбу поряд із

територією нового Пустинно-Миколаївського монастиря була збудована церква Св. Миколая у вигляді одиначної башти з єдиною високою банею, бароковим фронтоном і гранчастою абсидою. Оскільки розташування церкви пов'язане зі стовпом, її назвали стовповою або слупом (від польського слова “слуп” – тобто стовп). Потім помилково віднесли виникнення цієї назви до архітектурного рішення споруди, подібного до стовпа. На її територію в першій половині XVIII ст. її перевели Пустинно-Миколаївський монастир на Аскольдовій могилі [3].

У 1732 р. митрополит Рафаїл Заборовський розділив територію на вершині гори з двома Миколаївськими церквами на 2 монастирі. За його проханням Пустинно-Миколаївському монастирю надали архімандрію; першим архімандритом цього монастиря був Йосип Волчанський. Можливо з цього часу, керуючись розмірами головних храмів, виникли назви Великого Миколи (щодо собору, збудованого коштом Івана Мазепи) та Малого Миколи (щодо церкви, збудованої кн. Голіциним) [3].

У 1750 р. була збудована дзвіниця Миколаївського собору у стилі українського бароко [1; 3].

Перша третина XIX ст. була періодом, коли монастир володів найбільшою територією та кількістю храмів на пагорбах Печерська впродовж усієї своєї історії.

У 1810 р. на Аскольдовій могилі під горою на ділянці первісного виникнення монастирського комплексу коштом воронезького голови Самійла Микитовича Мещерякова в пам'ять про його померлу дружина Олександру, поховану на кладовищі на Аскольдовій могилі, за проектом А. Меленського на місці старої дерев'яної церкви з 3 верхами була збудована кам'яна церква Св. Миколая у стилі ампір у вигляді ротонди з круглим периптером. В підвалі знаходилася усипальня, в якій зберігалася древня гробниця, яку ототожнювали з похованням князя Аскольда. Навколо було розташоване київське аристократичне кладовище [1; 3; 5].

У 1817 р. вздовж бокових фасадів кам'яної дзвіниці Пустинно-Миколаївської церкви (Великого Миколи) були збудовані лавки, в 1827 р. дзвіниця та лавки були пошкоджені пожежею, але незабаром усе було відновлено [3].

У цей період всі 3 відділення Пустинно-Миколаївського монастиря підпорядковувалися єдиному настоятелю – архімандриту, резиденція котрого перебувала при церкві Св. Миколая (Великому Миколі) [3].

4 період – конфіскація частини території монастирського комплексу та подальша розбудова залишених споруд.

У 1831 р. у зв'язку з розширенням Печерської фортеці за імператорським наказом Пустинно-Миколаївський монастир (Великий Микола) був переданий інженерному відомству, церкву віддали під військовий собор, келії ченців перетворили на казарми, в інших спорудах розмістили роти військових робітників і арештантів. З того часу цей храм отримав назву Військово-Миколаївського собору [3; 5].

Пустинно-Миколаївський монастир був переведений на територію стовпової Миколаївської церкви, яку зробили соборною при монастирі. За нею на той час закріпилася назва Слупської. Церква Св. Миколая на Аскольдовій могилі з усіма належними їй спорудами залишилася в користуванні монастиря [3].

Монастирські споруди на той час перебували в жалюгідному стані: Слупська Миколаївська церква була затісною для обслуговування монастирських насельників, келії представляли собою бідні та ветхі халупи, які також не відповідали тогочасних монастирським потребам. У таких умовах опинилися не тільки ченці, але й, навіть, архімандрит монастиря. Прохання настоятеля Пустинно-Миколаївського монастиря архімандрита Варлаама Криницького про виділення коштів на облаштування обителі залишилися без уваги, оскільки монастир вважався скасованим, і лише завдяки авторитету колишнього генерал-губернатора графа Левашова, який сприяв у цій справі, монастирю повернули лавки при дзвіниці Військово-Миколаївського собору, які почали приносити монастиреві певний прибуток [3].

Незабаром після 1831 р. почалося покращення матеріального становища монастиря: на зібрані кошти до Слупської Миколаївської церкви прибудували бічні притвори без бань, в одному з яких розмістилася тепла церква Св. Димитрія Ростовського. До розбудованої соборної церкви перенесли святині монастиря – 3 давні зображення Св. Миколая, рукописне Євангеліє 1411 р. та 2 хрести. За керування монастирем архімандритом Авксентієм Галинським у бік вулиці був зведений двоповерховий кам'яний дім із лавками на першому поверсі, який також приносив частину загального прибутку монастиря [1; 3].

5 період – збереження існуючого стану монастирських споруд.

З 1844 р. настоятелями Пустинно-Миколаївського монастиря стали ректори Київської духовної семінарії. Від цього часу настоятель проживав поза межами монастиря й не надто цікавилися його нагальними проблемами [3].

У 1847 р. під час будівництва Миколаївського спуску (колишньої Панкратіївської дороги) планували знести частину пагорбу разом із церквою Св. Миколая на Аскольдовій могилі. Проте, імператор Микола I дозволу на подібне будівництво не дав. На представлений інженерами проект була надана відповідь: “Ничуть падением не грозит, немного нужно поправки и церковь должна существовать”. Після цього з північного боку церкви в пам'ять про таку увагу імператора була встановлена дошка з написом указаної резолюції Миколи I на проєкті [3].

У 1848–1853 роках на місці історичної переправи через Дніпро англійцем Віньоєм був збудований ланцюговий міст, біля якого була зведена каплиця Св. Миколая з московськими цибулястими банями. Таким чином, усі храмові споруди цієї ділянки були присвячені Св. Миколаю – навіть маленька каплиця біля мосту [5].

У 1849 р. (за іншими даними в 1874 р.) з боку вулиці біля Слупської Миколаївської церкви спорудили триярусну дзвіницю в неоросійських формах із банею, що повторювала форму головної бані церкви [1; 3].

Станом на середину XIX ст. М. Закревський наводить кількісні характеристики штату та прибутків Пустинно-Миколаївського монастиря. За штатом

монастирю було призначено: 1 архімандрит, 6 ієромонахів, 3 ієродиякона, 2 ченця, 4 послушника. Замість 16 штатних служителів виділяли додаткові гроші. Загалом, усі штатні служителі з грошима на їжу, ремонт, господарство, діловодство та компенсацією відсутності служителів отримували 3020 руб. щороку. Крім того, монастир одержував прибуток від 30 лавок при дзвіниці Військово-Миколаївського собору та кам'яного будинку, відсотки з капіталу, а також від господарства (дач, млину, полів, городів, садів, косовиць, озер) 3645 руб. щороку. Загалом виходило 6665 руб. На той час – немалі гроші. То ж не дивно, що при штатній кількості 32 чоловіка (з урахуванням 16 штатних служителів) і не дивлячись на нестачу приміщень – у Пустинно-Миколаївському монастирі проживало більше 64 чоловік [3].

За даними М. Закревського того ж часу Військово-Миколаївському собору були виділені такий штат: 1 протоієрей, 2 священника, 1 диякон, 2 псаломщика, які отримували всі разом 1496 руб. щороку. Церковний прибуток складав до 400 руб., ще до 3000 руб. щороку надходило від оплати треб. Число парафіян – до 6000 чоловіків і до 1600 жінок [3].

У 1853 р. під час прокладанні Панкратіївської дороги нижче Аскольдової могили на схилі була відкрита печера з двох коридорів із лежанками, нішами, настінними написами і фресками. Це відкриття підтвердило давність існування Пустинно-Миколаївського монастиря. Печери були обстежені проф. Іванішевим, але, на жаль, пізніше їх засипали [5].

У 1861 р. навколо церкви Св. Миколая на Аскольдовій могилі були збудовані кам'яні огорожа з воротами та дім для священнослужителів [5]. Того ж року Похилевич у своєму творі використав для Пустинно-Миколаївського монастиря назву Слупський, що М. Закревський вважав некоректним, оскільки слово “слуп” польського походження [3].

У 1890 р. був перебудований верх дзвіниці Військово-Миколаївського монастиря у руському стилі з кілеподібними арками [3].

На початку ХХ ст. у Слупській Миколаївській церкві вже були додаткові бані, що надало їй мальовничого характеру [1].

Станом на 1917 р. існували всі 3 частини Пустинно-Миколаївського монастиря. Слупський Миколаївський монастир – як і раніше – розташовувався у спорудах Слупської Миколаївської церкви з приписаною до нього територією церкви Св. Миколая на Аскольдовій могилі. Військово-Миколаївський собор продовжували використовувати для потреб військових. Капітальні споруди були у гарному стані, святині й оздоблення дійшли в незмінному виді. Оновили лише церковний живопис: в Слупській Миколаївській церкві був розписаний інтер'єр і замінений іконостас, у Військово-Миколаївському соборі поновленні ікони. Велич споруди Військово-Миколаївського собору, позолота і “царствений розкіш” (як писали тоді про монастир у путівниках по Києву) вражала, особливо на фоні навколишніх халуп, поруйнованих торгівельних лавок і бідності місцевого населення [5].

6 період – нищення майже усіх споруд комплексу.

У 1918 р. Військово-Миколаївський собор із дзвіницею були пошкоджені під час обстрілу більшовицькою артилерією [1–2].

У 1920-х роках Всеукраїнська академія наук вживала заходів щодо ремонту й утримання Військово-Миколаївського собору. Всеукраїнський археологічний комітет на доручення уряду Української СРР склав кошторис поновлення 10 найважливіших споруд України, де однією з 5 споруд Києва був якраз цей собор [1–2].

У 1934 р. виникла ідея розмістити на Печерську споруди урядового центру Української СРР, територією якого була обрана ділянка під Військово-Миколаївським собором. Для розбудови центру собор і дзвіницю було розібрано без попередніх обмірів і досліджень. З храму не було збережено жодної деталі інтер'єру. Трапезну пошкодили, але не зруйнували [2].

У 1935 р. був створений генеральний план Києва, в якому місцевість Аскольдову могилу передбачалося перетворити на парк, включений до загальної системи міських парків. На місці кладовища планувалося розбити систему терас, сходів, фонтанів і скульптур. Орієнтовно в 1934–1936 роках було знищено Слупську Миколаївську церкву з дзвіницею – ймовірно у зв'язку з планами створення цього парку. В 1935–1936 роках почалося розчищення території навколо церкви Св. Миколая на Аскольдовій могилі: цінні речі з могил були конфісковані, кам'яні надгробні плити використали як будівельний матеріал. На знищеному кладовищі таки створили Парк культури і відпочинку, але грандіозні плани його архітектурного рішення так і не були втілені в повному об'ємі. В 1936 р. за проектом арх. П. Юрченка на церкві Св. Миколая на Аскольдовій могилі мали надбудувати колонаду, перетворивши її на павільйон типу паркових кіосків. У 1936–1937 роках на місці Слупської Миколаївської церкви були влаштовані паркові кіоски [2].

Лише на початку 1940-х років були складені плани з капітального будівництва на верхів'ї гори, де колись розташовувалися споруди Пустинно-Миколаївського монастиря та Військово-Миколаївського собору. У 1941 р. преса повідомила про будівництво на місці колишнього розташування церков Св. Миколая Будинку культури Червонопрапорного заводу, але II Світова війна зашкодила реалізації цих планів [2].

На початку 1960-х років на місці монастиря було запропоновано збудувати Палац піонерів. Існував архітектурний проект нової будівлі, який передбачав збереження трапезної Військово-Миколаївського собору, але його відкинули, бо включення старої релігійної будівлі в комплекс для школярів могло погано вплинути на їх атеїстичне виховання [2].

У 1962–1965 роках за проектом групи архітекторів під керівництвом А. Мілецького звели Палац піонерів, під час будівництва якого в 1962 р. розібрали трапезну Військово-Миколаївського собору [2].

Єдине, що збереглося після всіх руйнувань монастирського комплексу – церква Св. Миколая на Аскольдовій могилі, єдиним фактором збереженості якої натовді була її нетрадиційна для Києва кругла форма храму.

7 період – сучасний період відродження релігійного життя Києва та сакральних споруд.

Після тривалого занепаду в 1990-х роках у Києві почало відроджуватися релігійне життя, збережені сакральні споруди повертали громадам

для богослужіння, і до сьогодні будуть нові храми. Деякі видатні втрачені споруди почали відновлювати, хоча всі розуміють, що сучасний храм, навіть відбудований у історичних формах, ніколи не замінить історичної будівлі, – відбудова лише хоч якось компенсує знищені об'єкти [1].

Комплексу Пустинно-Миколаївського монастиря відновити практично неможливо, бо майже вся його територія забудована.

У 1990–х роках церкві Св. Миколая на Аскольдовій могилі повернули первісний вид – зняли добудовану раніше колонаду. Споруду передали греко-католицькій громаді і зараз після великої перерви в ній знову відбуваються богослужіння. Щоправда, всі святині храму зникли, поховання в нижній частині церкви та аристократичне кладовище навколо знищені.

Проте, відбуваються нові історичні події: під час Пасторського візиту до Києва в ній побував Папа Римський Іоанн Павло II. Храм, як і в давній час, розташовується поблизу злиття двох доріг – Дніпровського узвозу та Паркової дороги, його знаходження далеко від транспортних маршрутів Києва дещо затрудняє доступ до нього.

Наприкінці ХХ ст. через перехрестя від церкви Св. Миколая на Аскольдовій могилі при дорозі була зведена невеличка церква Св. Андрія Первозваного, яка належить громаді Української Православної Церкви.

Верхня частина гори, на якій колись розташовувався Військово-Миколаївський собор та Слупський Пустинно-Миколаївський монастир, забудовувалася на протязі ХХ ст. Зараз на місці Слупської церкви розташовані житлові будинки, в глибині кварталу – адміністративна споруда, ближче до схилу – дитячий садок. На місці Військово-Миколаївського собору – колишній Палац піонерів (нині – Палац дітей та юнацтва, який використовується для найрізноманітніших функцій), яка з одного боку вже має більш сучасні прибудови. Розташований перед палацом декоративний басейн нині руйнується. Площа перед собором, на якій розташовувалися споруди монастиря – це сучасна площа Слави (за назвою Парку Слави поряд, присвяченому загиблим у II Світовій війні). На місці дзвіниці Військово-Миколаївського собору – вихід із підземного переходу та територія стоянки перед готелем “Салют”. На місці соборного саду – власне готель “Салют” із баштою, де внутрішні приміщення розташовані за радіусом, а також житловий будинок і дитячий садок усередині кварталу; ділянка вглиб (майже на схилі над Аскольдовою могилою) нині забудовується сучасним висотним житловим комплексом.

Знищення таких значних церковних споруд не обійшлося даром. Місце колишнього монастиря забудоване хаотично, різностильовими спорудами, без певного містобудівного плану. Єдиним акцентом є башта готелю “Салют”, але її висота була під час будівництва суттєво зменшена, відтак, виглядає вона дещо дивно. Єдиною вдалою спорудою є сучасний місток що перекинутий із ділянки колишнього монастиря до сучасного Парку Слави, який розташований високо над дорогою – Дніпровським узвозом. З містка відкривається дивовижний краєвид на навколишню зелену зону та забудову лівобережної частини Києва.

Таким чином, ділянка Пустинно-Миколаївського монастиря та Військово-Миколаївського собору, сакральні споруди якої відігравали вирішальну роль у формуванні містобудівної композиції київського Печерську та панорами міста завдяки розташуванню та висоті пагорбу, зараз є невиразним хаотичним невиразним кварталом у міській забудові Києва. Будівничим радянського та пострадянського часу не вдалося на місці зруйнованих монастирських споруд створити архітектурно вирішений ансамбль, який сформував би цю частину силуету правого берега міста.

1. *Вечерський В.В.* Втрачені об'єкти архітектурної спадщини. К.: НДІТІАМ–Головкивархітектура, 2002. – 592 с.
2. *Геврик Т.* Втрачені архітектурні пам'ятки Києва. – Нью-Йорк–К., 1991. – 66 с. [Бібліотека журналу “Пам'ятки України”].
3. *Закревський Н.* Описание Киева. В 3 т. – Т. 1, 2. – М.: Тип. В. Грачева, 1868. – 950 с.
4. Российский великокняжеский и царский дом / В.В. Бутромеев, В.П. Бутромеев, Н.В. Бутромеева. – М.: Олма-пресс, 2006. – 608 с.
5. *Шероцький К.В.* Київ: Путівник. Репринт. вид. – К.: УКСП “Кобза”, 1917. – 380 с.

Бачинская О.В. Утраченный сакральный комплекс Николаевского монастыря на Печерске в Киеве

В статье рассматривается история с наидревнейших летописных времен и до сегодняшнего дня почти полностью утраченного сакрального комплекса Николаевского монастыря в г. Киеве, находившегося в историческом районе города – на Печерске.

Bachinska O.V. The lost sacral complex of the Mykolayivsky (St. Nikolas) monastery on Pechersk in Kiev

The history from the most ancient annalistic times and about today almost of completely lost sacral complex of the Nikolaev monastery in city Kiev in historical area Pechersk is considered in clause.